

Внесок професора О.Ю. Дмитрука в практичну підготовку географів на географічному факультеті Київського національного університету імені Тараса Шевченка

<https://doi.org/10.17721/2786-4561.2024.4.special-1/19>

Любіцева О.О.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна, loa13@ukr.net

Анотація. На основі особистих спогадів автора розглядається роль професора О.Ю. Дмитрука в розвитку практичної підготовки географів, зокрема, під час проведення зимової навчально-методичної практики, яка відбувалась в другій половині 1990-х років на географічному факультеті з ініціативи Олександра Дмитрука на Ясинянській навчально-науковій базі географічного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка (Рахівський район Закарпатської області). Розкривається особистий О.Ю. Дмитрука як викладача, науковця і практика, здатного прищепити студентам любов і повагу до природного середовища і необхідність його вивчення і збереження.

Ключові слова: навчально-методична зимова практика, Карпати, активна рекреація

Contribution of Professor O. Dmytrouk in the practical training of geographers at the Faculty of Geography of Taras Shevchenko Kyiv National University

Liubitseva O.

Taras Shevchenko Kyiv National University, Kyiv, Ukraine loa13@ukr.net

Abstract. The role of professor O. Dmytrouk in the practical training of geographers. The article was prepared based on the personal memories of the author. The main attention is paid to the winter educational and methodological practice, which took place in the second half of the 1990s at the Faculty of Geography at the Yasinyan educational and scientific base of the Faculty of Geography of Taras Shevchenko National University of Kyiv (Rakhiv District, Zakarpattia Oblast). This practice was initiated by Oleksandr Dmytruk.

Key words: educational and methodical winter practice, Carpathians, active recreation

Вступ. Професія університетського викладача передбачає не тільки надання знань (в умовах інформаційно-технологічної революції ми вже не є «стиною в останній інстанції»), обов'язкову авторську позицію (погляд) представлення нового знання, але й формування у майбутніх колег, нині студентів, любові до обраної спеціальності, розуміння напрямів її розвитку і формування власної позиції у цьому процесі. Тому так важлива особистість самого викладача, його залюбленість у спеціальність, якій він присвятив життя, здатність передати цю любов студентам, які мають продовжувати і розвивати цю професію. Такими якостями відзначався професор О.Ю. Дмитрук, який не тільки любив географію і розумів напрямки її розвитку, а й вмів прищепити цю любов і розуміння студентам. Його недовге, але плідне життя, має стати для поколінь, які обрали географію, певним прикладом того як шукати і знаходити своє місце в житті, розвивати географію.

<https://doi.org/10.17721/2786-4561.2024.4.special>

<http://constructgeo.knu.ua>

Об’єктом дослідження стала постать доктора географічних наук, професора Олександра Юрійовича Дмитрука, його науковий доробок, а **предметом** – внесок в практичну підготовку студентів-географів.

Метою написання статті стало бажання розкрити роль проф. О.Ю. Дмитрука у формуванні практичних навичок студентів-географів, зокрема, під час проведення зимової навчально-методичної практики в Карпатах.

В процесі реалізації поставленої мети були проаналізовані зміст, завдання і програма зимової навчально-методичної практики, результати її проведення за участі О.Ю. Дмитрука

Матеріали і методи досліджень. Матеріалами слугували особисті спогади автора, яку з професором О.Ю. Дмитруком пов’язують роки дружби та співпраці.

Результати та їх аналіз. Олександр Дмитрук (рис. 1) був вихований в кращих традиціях географічного факультету, де практичній підготовці студентів завжди приділялась значна увага. Поєднання аудиторного навчання студентів і їх участі в польових експедиційних дослідженнях було звичайною практикою у часи його студентства. Тож ще зі студентських років О. Дмитрук брав участь в ландшафтознавчих експедиціях, організованих Л.Л. Малишевою, що й визначило значною мірою його подальшу долю як науковця і викладача. Ландшафтознавчі дослідження, зокрема, дослідження урбанізованих ландшафтів, стали предметом його наукового дослідження, а досвід, накопичений в численних байдарочних походах, втілювався в розвідки з екологічного туризму і безпеки життєдіяльності географів в експедиціях (Dmytruk, 2004; Dmytruk, O. Yu & Dmytruk, S. V. (2009); Dmytruk, & Shchur, 2003; Dmytruk, & Shchur, 2008).

Рис. 1. Олександр Юрійович Дмитрук, Карпати, 1995 рік [з архіву автора]

Саме тому, мабуть, коли О.Ю. Дмитрук виконував обов’язки заступника декана з навчальної роботи (деканом на той час вдруге був проф. П.Г. Шищенко, 1994-1999рр.) і

<https://doi.org/10.17721/2786-4561.2024.4.special>

<http://constructgeo.knu.ua>

з'явилась можливість внести зміни до навчального плану, він ініціював збільшення практик у студентів всіх курсів і внесення змін у їх зміст. Так у навчальному плані підготовки географів з'явилась зимова практика тривалістю три тижні, яку проходили студенти другого курсу на Ясинянській навчально-науковій базі.

Ясинянська навчально-наукова база з 1994 р. увійшла до складу географічного факультету університету. До незалежності України це була база практик геоморфологів Московського університету ім. М. Ломоносова, яку вони покинули, залишивши нам «у спадок» навчально-методичні матеріали і звіти студентів-геоморфологів. Ця база п'ять тижнів влітку використовувалась для проходження студентами-географами літньої навчальної практики, яка включала модулі з геології і геоморфології, метеорології і гідрології, ландшафтознавства та біогеографії, краєзнавства і туризму, економічної і соціальної географії. З метою інтенсифікації використання цього матеріального ресурсу факультету, а також для того, щоб студенти (рис. 2) могли порівняти стан природного середовища гірських Карпат в літній і зимовий час й була запропонована та введена до навчального плану зимова навчально-методична практика.

Рис. 2. Студенти та викладачі географічного факультету під час зимової навчально-методичної практики на Ясинянській навчально-науковій базі [з архіву автора]

Ця практика, тривалістю три тижні, включала три блоки завдань:

1) оцінка стану природного середовища гірських Карпат в зимовий період. Територія дослідження включала ділянки, прилеглі до бази: від с. Чорна Тиса вздовж старо-австрійської дороги до перевалу і витоків р. Тиса. Завданнями цього етапу було: вимірювання температури повітря з метою встановити добовий хід температури; вимірювання снігового покриву на обраних дослідних ділянках (долина, схил, вершина); спостереження за льодоставом на обраних дослідних ділянках р. Апшенець; спостереження за тваринним світом, зокрема, дослідження слідів тварин, вимірювання глибини сліду і обрахування

<https://doi.org/10.17721/2786-4561.2024.4.special>

<http://constructgeo.knu.ua>

розмірів тварини (за відповідними формулами), відстеження шляхів міграції різних тварин в районі бази.

2) безпека життєдіяльності географа в зимових гірських умовах. Цей блок був побудований на зразок «школи виживання» і передбачав навчання навичкам виживання взимку в складних умовах високогір'я. Студентам демонструвались навички видобування вогню з використанням «підручних засобів» і розпалювання «деревного примусу» (обрана за відповідними характеристиками колода), який горів понад шість годин і на ньому можна було не тільки заварити чай, а й зварити невелику порцію їжі. Цей досвід передавав студентам доцент кафедри географії України Ю.В. Щур (1938 – 2013 рр.), який мав великий досвід полярних лижних походів. Його О.Ю. Дмитрук вважав своїм вчителем «по життю» і переймав у нього досвід походів, ставлення до Природи, багато інших знань і вмій. У цей блок також було включено будівництво укриття в умовах складних і мінливих погодних умов, а саме іглу (рис. 3.), оскільки в більшості випадків глибина і стан снігового покриву дозволяли вирізати снігові брили для будівництва. Навчання технології будівництва іглу здійснював доцент кафедри фізичної географії і геоєкології С.П. Романчук. Викладачі спочатку будували так звану «модельну» іглу, демонструючи студентам особливості технології, а потім студенти мали самі (побригадно) збудувати «снігову хатинку». До слова, на прикладі модельної іглу проводились своєрідні експерименти «на виживання», зокрема, іглу зберігала в середині постійну температуру +6°C протягом зимової ночі (робились відповідні заміри протягом всіх років практики) і бажаючі могли в ній переночувати, використовуючи спеціальний армійський одяг і спальники. Крім завдань на базі, студентів навчали ходити на лижах і це навчання завершувалось загальним лижним походом до витоків р. Тиса вздовж старо-австрійської дороги. До речі, ця дорога, побудована в 1870-х роках для потреб австро-угорської армії, є чудовим прикладом військово-інженерної думки і по-сьогодні зберігає своє господарське значення для розвитку цієї території. Дорога, по якій передбачалось транспортування артилерії кіннями, має ухил в межах 9-11°C і є чудовою трасою для лижників-початківців.

3) етнографічні дослідження (відповідальна тоді доцент кафедри країнознавства та туризму О.О. Любіцева). Цей блок був включений з наступних міркувань: по-перше, термін даної практики припадав на зимові свята (найчастіше після Різдва до Водохреща); по-друге, район високогірних Карпат характеризується складною етнічною структурою, що склалася протягом тривалої історії спільного проживання гуцулів, бойків, лемків та інших етнічних груп українського населення на обмеженій території зі складним рельєфом, що обумовило чітке етногеографічне структурування території; по-третє, в селах Ясинянської сільської ради (в старих дореформених межах) населення не тільки зберегло традиції святкування зимових свят, а й дотримується їх в повсякденному житті. Етнографічні дослідження в структурі зимової практики мали за мету занурити студентів в українські традиції не на рівні івенту, а на рівні побутової культури і тим сприяти формуванню національної самоідентичності і патріотичному вихованню. Етнографічні дослідження проводились в селах Ясинянської сільради шляхом ознайомлення з традиціями святкування зимових календарних свят: від зовнішніх ознак (прикрашання будинків, кінної упряжі, святкового одягу) до ритуалів (колядування, щедрування), куштування традиційних святкових страв, збирання місцевого фольклору (колядки, щедрівки). Треба зазначити, що місцеве населення, не розпечене увагою до свого повсякденного життя, радо спілкувалося зі студентами, ділилося з ними своїми знаннями, часто запрошували до своїх осель, щоби продемонструвати святкове оздоблення, неповторні за візерунками ліжники, відкривали скрині, демонструючи збережені рушники та вишиванки.

Результатом практики були підготовлені звіти, які готувала кожна бригада, з оцінкою природного середовища обраної для бригади дослідної ділянки, зібраним етнографічним матеріалом (замальовані візерунки з ліжників і рушників, записані зі слів місцевих мешканців

<https://doi.org/10.17721/2786-4561.2024.4.special>

<http://constructgeo.knu.ua>

колядки чи щедрівки) та унаочненими навичками будівництва іглу на території бази. До речі, ці іглу стояли майже до кінця березня і користувались увагою місцевих мешканців, які заходили на базу.

Ця зимова навчально-методична практика проводилась до зими 1999 р., а потім була перенесена на базу університету до Канівського природного заповідника (2000 р.). Наприкінці 1990-х років в цьому регіоні сталася масштабна повінь: були зруйновані будівлі, обвалилися мости і зазнали руйнації береги гірських річок, частково змінилося русло деяких з них, численні зсуви змінили пейзажні ознаки ландшафту прилеглих до бази територій тощо. Саме відсутність мостів значно ускладнила проведення практики взимку, оскільки вже не можна було забезпечити безпеку студентів і можливість надання екстреної медичної допомоги. Тому взимку 2000 р. ця практика була проведена на базі Канівського природного заповідника. В програму практики були внесені зміни відповідні району проведення. Але це був останній рік проведення виїзної навчально-методичної зимової практики студентів-географів. Відбулося оновлення навчального плану і ця практика була замінена зимовою практикою з набуття і обробки інформації (відповідно до спеціалізацій кафедр, а пізніше – ОПП), яка є в навчальному плані підготовки географів і по сьогодні. Зимова ж виїзна практика незмінно залишається в підготовці гідрологів та метеорологів і здійснюється навіть в умовах повномасштабної російсько-української війни.

О.Ю. Дмитрук проводив не тільки замову навчально-методичну практику, а й літню навчальну практику для студентів факультету на базі Канівського природного заповідника. В різні роки це була ландшафтознавча, ґрунтознавча практики чи практика з безпеки життєдіяльності. Саме в цій практиці втілювалось його «хобі» - любов до активної рекреації, байдарочних походів річками України. Саме тут він міг передати студентам свій досвід активної рекреації, навички «похідного життя», свідомого ставлення до Природи, поваги до природного і культурного надбання (те, що зараз втілено в парадигмі сталості).

Рис. 3. О.Ю. Дмитрук пояснює технологія будівництва іглу [з архіву автора]

Висновок. Професор О.Ю. Дмитрук все своє життя присвятив розвитку конструктивної географії, втіленню її принципів не тільки в навчальний процес підготовки географів, а й намагався передати студентам свою любов і своє захоплення Природою, прищепити поважне ставлення до неї через знання і набутий досвід, в тому числі набутий під час практичної підготовки у виїзних і маршрутних практиках. Розповіді О.Ю. Дмитрука про свої подорожі, живе спілкування зі студентами, безпосередня передача цього досвіду під час практик завжди викликали щире захоплення студентів, сприяли, варто сподіватися, укріпленню їх в професії.

References:

- Dmytruk, O. Yu. (2004). Urbanizovani landshafty: teoretychni ta metodychni osnovy konstruktivno-heohrafichnoho doslidzhennya. [Urbanized landscapes: theoretical and methodical foundations of constructive and geographical research]. Kyiv: VHL Obriya. (in Ukrainian)
- Dmytruk, O. Yu., & Dmytruk, S. V. (2009). Ekoturizm: navchal'nyu posibnyk. [Ecotourism: a study guide]. Kyiv: Alterpress. (in Ukrainian)
- Dmytruk, O. Yu., & Shchur, Yu. V. (2003). Sportyvno-ozdorovchyy turizm [Sports and health tourism] Kyiv: Alterpress. (in Ukrainian)
- Dmytruk, O. Yu., & Shchur, Yu. V. (2008). Bezpeka zhyttyediyal'nosti: pidruchnyk. [Life safety: a textbook]. Kyiv: Publishing and Printing Center «Dmytruk, O. Yu., & Shchur, Yu. V. (2003). Sports and health tourism: education. manual K.: Alterpress. University». (in Ukrainian)